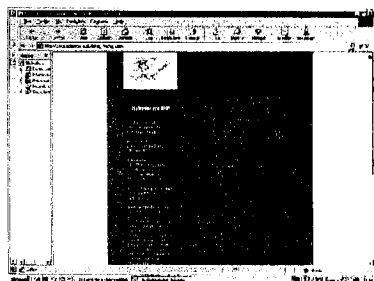

Efterlysning:

Er der nogen, som kender
personerne på dette billede?
(se også side 14)

I fortsættelse af 'bagsidehistorien' fra nr. 4, vises her et par billeder fra lokalarkivets hjemmeside (www.hvalsoearkiv.dk) og fra EHF's del heraf.

Kalenderen:

Søndag den 17. november kl. 14.00: besøg på Åstrup

EgnsHistorisk Forening for Hvalsø Kommune
Tilsluttet Landsforeningen for bygnings- og landskabskultur
Dansk Lokalhistorisk Forening

Nyt fra EHF

EgnsHistorisk Forening for Hvalsø Kommune

Nr. 5

oktober 2002

27. årgang

Hvor lå det gamle Åstrup?

Mange teorier har gennem årene været fremsat - og modbevist eller glemt om beliggenheden af forgængeren til det Åstrup, vi kender i dag.

Bent Gottfredsen har vurderet en del af disse og har nu selv dannet sig en teori (han kalder det selv gætterier), som han har efterprøvet sammen med bl.a. geologen, professor Erling Bondesen. Se artiklen inde i bladet.

Indhold:

	Side
Forord	3
Besøg på Åstrup	4
Årets pris	4
Bygningsforbedringsudvalget	5
EHF og de politiske partier	5
Ja til stråtage	5
Lokalplanforslag Skov-Hastrup	6
Det gamle Åstrup	7
Besøget på Hvalsø kirkegård	12
Møde med Miljø- og Socialudvalget	12
Nyt fra arkivet	13
Er der nogen, der kan hjælpe?	14
Hedder han Felix?	15
Bagsidehistorien	16
Kalenderen	16

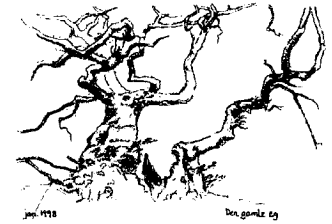
Forord

Velkommen til Nyt fra EHF. Allererst har vi en glædelig nyhed. Vi har fra Birte Lunds familie fået at vide, at Birtes helbredelse skrider hurtigt frem.

Birte, vi glæder os til at se dig igen i foreningen - jeg skal nok fortsætte som redaktør - der er ikke nogen, der har klaget endnu.

Dette nummer af Nyt fra EHF bliver næsten et temanummer om Åstrup. Bent Gottfredsen har skrevet en interessant beretning om sine overvejelser og undersøgelser vedrørende placeringen af det gamle Åstrup. Desuden har vi en invitation til et besøg på Åstrup, hvor vi vil få forevist og høre om de omfattende restaureringer, der allerede er foregået og stadig foregår på gården.

*Med venlig hilsen
Leif Hjetting*

Foreningens næste arrangement:

Restaureringen af Åstrup

Søndag den 17. november kl. 14.00
besøger vi Åstrup

Her vil stiftsforvalter K. E. Albrektsen orientere om de omfattende restaureringsarbejder.

Når man i de sidste år har passeret Åstrup, har der altid enten været stilladser oppe eller en stor lift på stedet. Ganske langsomt men sikkert gennemrestaureres Åstrup.

Meget er sket, og meget mangler. Men hvad gør man egentlig og hvordan? Hvem udfører arbejderne, og hvem kontrollerer dem? Hvad koster det, og hvordan finansieres det? Hvad er fremtidsplanerne?

Benyt denne **den første** lejlighed til at følge med i, hvad der sker på vor ældste og største fredede bygning.

Årets pris

Bestyrelsen har efter længere overvejelser besluttet ikke at foretage nogen prisuddeling for år 2002. Bestyrelsen vil fortsat arbejde med spørgsmålet næste år.

Ved generalforsamlingen vil vi redegøre nærmere for vore overvejelser.

Bygningsforbedringsudvalget

Af dagspressen er det fremgået, at der fra kommunen er afsat midler til udvalgets arbejde for år 2003, såfremt de statslige midler også kommer, hvilket i skrivende stund er usikkert. Herefter ophører bevillingerne. Dog vil der komme midler til genudlån, efterhånden som de nuværende lån forfalder ved ejerskifte.

EHF havde håbet, at ordningen kunne have kørt noget længere, således at den oparbejdede fond var blevet væsentlig større til gavn for bevaringen af vores bygningsarv.

På opfordring har formanden skrevet en artikel til det husstandsomdelte Folk og Fæ i Hvalsø, hvori der redegøres nærmere for bygningsforbedringsudvalget og dets arbejde. Vi opfordrer medlemmerne til at læse den.

EHF og de politiske partier

Formanden modtager med mellemrum opfordringer fra kommunens politiske partier til at skrive et indlæg til deres blade, lade sig interviewe eller bistå ved arrangementer. Han siger altid ja, og har for længst været hele vejen rundt. Foreningen ønsker et godt forhold til alle de politiske partier, men er naturligvis selv ganske upartipolitisk. At foreningen og politikerne så af og til har samme sager på dagsordenen f.eks. bygningsbevaring og landsbylokalplaner er en anden sag.

Ja til stråtage

Hvalsø kommune forholder sig nu mere positivt til stråtage. Tidligere blev der konsekvent sagt nej til alle ansøgninger, der ikke opfyldte afstandskravene. I en sag fra Kr. Såby er der nu sagt ja, efter at naboerne havde accepteret, og EHF og bylauget havde anbefalet. Tilladelsen til stråtag forudsætter en effektiv moderne brandsikring. Dette er der i øvrigt på det sidste kommet standarder, godkendelser og mærkninger for. EHF er meget glad for denne sags udfald.

Nyt lokalplanforslag for Skov - Hastrup landsby

Efter flere års ventetid er der nu kommet et omarbejdet lokalplanforslag for Skov - Hastrup landsby.

Som helhed er foreningen positiv overfor forslaget. Dog har vi haft kommentarer til enkelte punkter.

Under bevaringsværdig bebyggelse mener vi, at smedjen af kulturhistoriske årsager bør medtages. Her tænker vi kun på selve den gamle smedje - ikke ejendommen som helhed.

Under bebyggelsens ydre fremtræden vender vi os imod, at der tillades træhuse, fordi dette tilsidesætter lokalplanens formål. Skov - Hastrup er en typisk Sjællandsk landsby endda i regionplanen udlagt som landsby af særlig kulturhistorisk interesse. Den ønskes bevaret som sådan.

EHF er på ingen måde modstander af træhuse. De kan i mange henseender være tiltalende, men der er enkelte steder, hvor de simpelthen ikke kan indpasses i miljøet. Det kan fks være ved gadekæret eller op ad landsbykirken. Skov - Hastrup er for lille, til at træhuse kan indpasses.

Endvidere har foreningen bedt om, at der indføres en bestemmelse om, at lysindtag i kip ikke er tilladt. Dette er et modefænomen, der er i hastig udbredelse, selv i stråtage under kragetræerne, i strid med enhver bevaringsintention.

Så mangler af alle vore landsbyer kun Vester Såby en lokalplan. Må den komme snart!

Det gamle Åstrup ?

Af Bent Gottfredsen

Navnet Åstrup betyder antagelig thorpen ved åen, og det fortæller, at vi har at gøre med en udflytterlandsby fra sen vikingetid til tidlig middelalder.

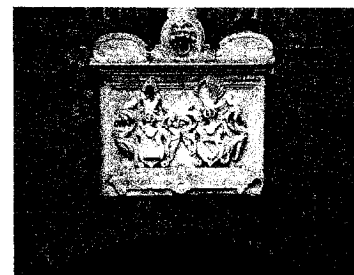
Hvor landsbyen lå vides ikke, men den nu afdøde amatørarkæolog Ejner Adam fra Vester Såby gik ofte og stak i jorden i parken. Han mente flere steder at kunne påvise større sammenhængende brolægninger i beskeden dybde. Derfor var det hans opfattelse, at landsbyen havde ligget i parken. Ejner Adam gjorde desværre ingen notater. En sådan placering finder jeg nu lidet sandsynlig, da området er meget fugtigt. Ejner Adams brolægninger hidhører snarere fra gamle mølleanlæg.

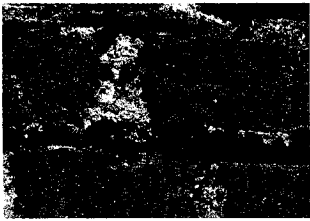
Landsbyen mødes første gang i skriftlige kilder ved et ejerskifte af to gårde i 1412. Herefter omtales åstrupbønder jævnligt indtil 1562, da det nævnes, at landsbyens to sidste gårde nedlægges, og deres jorder lægges ind under hovedgården.

Hovedgårdens alder kendes ikke med bestemthed, men Billeslægten ejede den i 1400 - tallet. Torben Bille således omkring 1450. Efter Billeslægten kommer Krabbeslægten. Erik Krabbes første hustru, Karen, dør således på Åstrup i barselsseng efter at have født tvillinger i 1540, men det var ikke på det Åstrup, vi kender i dag.

Hvordan hovedgården så ud, og hvor den lå vides ikke, men lad os se på mulighederne for placeringen. Den kan have ligget, hvor Åstrup ligger i dag. Den kan af forsvarsmæssige årsager have haft en speciel placering. Eller den kan have ligget i landsbyen Åstrup.

Til opførelse af den nuværende hovedgård købte Erik Krabbe i 1659 - 60 sten fra det nedrevne sortebrødrekloster i Roskilde. Det er rimeligt at antage, at han også byggede en del af det nuværende Åstrup, da han levede frem til 1564, hvor også han døde på Åstrup. Byggeriet fortsattes af sønnen Christian og senere af Enevold Kruse og Else Marsvin, hvis våbener ses over porten med årstallet 1613. Østfløjen og nordfløjen er ikke bygget samtidigt, idet sammenbygningen kan påvises. Desuden er fugningen mellem

stenene forskellig. På nordfløjen er der fuget lodret, sådan som vi gør det i dag. På østfløjen er der fuget skråt opefter. Det er ganske usædvanligt. Det har været besværligt, og det er egentlig ikke særlig praktisk med hensyn til vandafvisning (se foto). I dag anses østfløjen for ældst. Tidligere blev nordfløjen anset for at væ-

re det. Under alle omstændigheder er aldersforskellen ikke særlig stor. Mørtelen på begge fløje er produceret af brændte strandkaller.

Erik Krabbe angives som skaberen af voldstedet, hvor Åstrup ligger i dag. Enevold Kruse skulle have skabt den, nu delvis, tilkastede voldgrav om avlsgården. Avlsgården lå, indtil en brand i 1873, direkte foran hovedbygningen.

Hvor lå det gamle Åstrup? Det er muligt, at det har ligget under det nuværende. Men i betragtning af at Erik Krabbe og hans familie boede på Åstrup, og at han her havde sin arbejdsplads og sit store bibliotek, er det nu nok mere tænke-

ligt, at han har bygget en ny fløj færdig, før man nedrev det gamle Åstrup. Vi har et ret godt kendskab til Erik Krabbes person. Han var meget alsidig, lærd, sprogkyn- dig, jurist, forfatter, oversætter og diplomat. Dertil udgav han bøger og var meget berejst. Sædeles velhavende var han også. Vi kan vi godt tillade os at gå ud fra, at han og familien også har været interesseret i at følge byggearbejdet.

Georg Oppermann - den første stiftsforvalter - nævner i sin bog Op- tegnelser om Åstrup på Sjælland fra 1918, at der nord for Åstrup i ind- til tre meters dybde findes en del røde murbrokker, som er rester af det gamle Åstrup. Han mener, at der er tale om opfyld. Stedet har ikke kunnet påvises.

Lige nord for Åstrup ligger en lav langstrakt banke omgivet af fugtige områder. Her kunne det gamle Åstrup have ligget, hvis man havde tænkt på forsvar. Banken har jeg to gange vist arkæologer. De syntes,

at den så interessant ud, men det kunne jo også være en geologisk dan- nelse - og så kom vi ikke videre.

Derfor fik jeg den ide, at spørge en geolog, om banken var en geolo- gisk dannelse.

Geologen professor Erling Bondesen fra Roskilde, der har interesseret sig stærkt for Elverdamsdalen, var meget villig til at bistå, da også han fandt banken usædvanlig for dalens geologi. Med Åstrups venlige tilla- delse gik vi derfor ud og prikkede i banken med et jordbor. Det viste sig hurtigt, at banken var en geologisk dannelse bestående af meget velafgrænsede uforstyrrede lag af sten, grus og ler. Den har aldrig væ- ret bebygget. Så var den teori afkræftet. Det gamle Åstrup har ikke væ- ret placeret med henblik på forsvar!

Under vor afsøgning af terrænet stødte vi imidlertid, på et areal umid- delbart sydvest for den sydligste af godsets gamle arbejderboliger på Åstrupvej, ind i et område med store mængder af røde murbrokker tæt på en kilde. Vi havde fundet Oppermanns murbrokker. Kendskabet til dybden hidhører antageligt fra opførelsen af boligerne. Området er

nord / syd på ca 25 meter og øst / vest på omkring det halve. De fleste stum- per er meget små. De lig- ger frit på overfladen. De kommer op i mosegrise- eller muldvarpeskud, og de ligger næsten som et tæt lag grus i kildens fra- løb. Med lidt omhu lykkes det dog at finde enkel- te større brokker. Der er

tale om munkestensrester. Bredden ligger konsekvent på 12 til 15 cm, hvilket er typisk for middelalderlige munkesten. Tykkelsen er oftest kun seks cm. Vi fandt dog en enkelt på otte cm. Normalt er tykkelsen op mod ni cm. Det er den også på stenene i det nuværende Åstrup. Der var ingen sten i fuld længde. Vi fandt også flere sten med mørtel på. Mørtelen er her ikke produceret af brændte strandkaller. Man kunne med rimelighed gætte på kildekalk, som lå i meget store klumper lige ved siden af. Til gengæld var mørtelen magret med groft kornet sand. En enkelt sten havde to grove udskæringer lavet i det våde ler før

brændingen (se foto). Har de været brugt til at lede varm luft fra ildstedet i køkkenet til en beboelse ovenpå ???

Et brudstykke af en flise i ølandskalksten var også interessant. Den kan være en sidste rest af et engang fint og dyrt gulv. Ølandskalksten findes hos os kun som mindre istidsblokke på Østfyn og i

Odsherred. Så vor sten er en importvare. Den er slebet fint glat ved menneskelig foranledning. Slibestriberne ses tydeligt. Flisen har oprindeligt været et parallelogram. Bredden er 16 cm. Tykkelsen er fem cm. Vinklerne er 75 grader og 115 grader. Længden kan der intet siges om. Vi har nok hermed fundet rester fra det gamle Åstrup. De fundne sten er brændt af en meget uensartet ler i modsætning til det fine ensartede ler, der er brugt til det nuværende Åstrups sten. Tilsvarende er mørtelen forskellig. Der kan naturligvis være tale om byggeaffald, som Oppermann mener. I så fald må det være blevet kørt derud længe før de store byggearbejder i 1856 under lensgreve Dannemand. Ellers havde man vidst det længe efter, og Oppermann havde ikke omtalt det, som noget der var blevet fundet. Oppermann havde også sin jævnlige gang på Åstrup i Dannemands tid. Fra det nuværende Åstrup til området med murbrokkerne, er der ca 100 meter i fugleflugt i retning sydvest. Før avlsgården på dobbeltvoldstedet brændte, var det rimeligt blot at angive retningen til stedet "som nord for Åstrup". Ad blot nogenlunde farbar vej uden om sumpede områder er der over 200 meter. Det er langt med hest eller stud og vogn, og hvorfor skulle man køre byggeaffald så langt væk, når en opfyldning intet formål tjente på stedet. Desuden lå der klods op ad Åstrup en masse lave fugtige områder, hvor det sagtens kunne planeres pænt ud som fyld, uden at komme til at skæmme de nære omgivelser for herremanden.

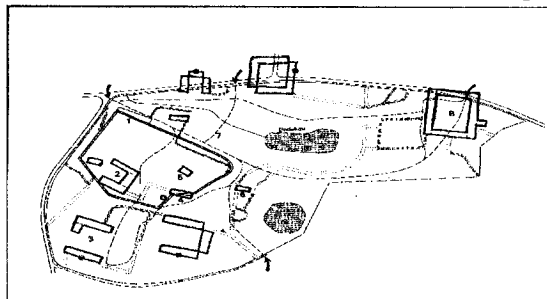
Derfor tror jeg, det sandsynligste er, at der har været en bebyggelse af herskabelig standard, der hvor murbrokkerne ligger i dag. I så fald har landsbyen Åstrup nok også ligget her. Stedet er velegnet. Det er rimeligt tørt. Passende plant og med frisk vand tæt på.

Det var i middelalderen ganske normalt, at en gård i en landsby langsomt voksede og blev til en storgård, der i nogle tilfælde til sidst helt opslugte den oprindelige landsby. Sådan gik det hos os ikke blot med Åstrup, men også med Lille Sonnerup og Skullerup. I Særløse og i Tor-

kilstrup opstod også storgårde med adelsfolk, og i Kr. Såby havde kongen en gård. Her forsvandt storgårdene dog igen.

Storgården kunne ligge i fornem tilbagetrækthed fra de mindre gårde, som illustrationen fra den nedlagte landsby Ulkerup ved Nykøbing Sjælland viser.

Jeg forestiller mig, at Erik Krabbe har boet på sin store gård med muret beboelse i landsbyen Åstrup, der på det tidspunkt derudover kun bestod

Den nedlagte - senere undersøgte landsby - Ulkerup i Odsherred. Bemærk hvordan storgården nr. 8 ligger fornemt tilbagetrukket fra den øvrige landsby. (fra Skov- og Naturstyrelsens folder)

af to almindelige bondegårde samt mulige småhuse, imens han anlagde voldstedet og byggede sin nye pragtbygning. Årstalene taler for det.

Erik Krabbe køber mursten fra Roskildes sortebrødrekloster i 1559 - 60. Han bygger sin nye bolig. Jeg tror den står færdig i 1561 - 62, for i 1562

køber han de to sidste gårde i landsbyen Åstrup og lægger deres jorder ind under hovedgården Åstrup. Hermed nedlægger han landsbyen. Og det gamle murede hus? Ja, det vil være helt normalt for tiden, hvis de brugbare materialer herfra er kommet til at indgå i de byggearbejder på Åstrup, der fortsatte kort efter.

Lad det til sidst være stærkt understreget, at der her er tale om mine personlige - om end motiverede - gætterier. Kun en udgravning kan give os dokumentation, og en sådan får vi kun, hvis det aldeles usandsynlige skulle ske, at området blev truet af et anlægsarbejde.

Besøget på Hvalsø kirkegård

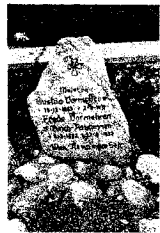
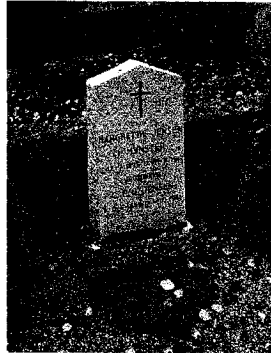
Den 8. September samledes en snes mennesker for at se på fredede gravminder, som kirkegården er usædvanlig rig på. En stor del af Hvalsø's historie fortælles næsten bedst her ved gravene for de mennesker, der har præget byen i de sidste 200 år.

Formanden viste rundt, og der var mange spørgsmål og kommentarer. Så det blev en længere tur.

Det gav anledning til megen ros fra deltagerne at erfare, at menighedsrådet har sat 5000 kr. af om året til vedligeholdelse og istandsættelse af de fredede gravminder. Det kan ingen nemlig kræve.

Adskillige af dem var allerede gjort smukt i stand fks apoteker Christian Jensens gravsted.

EHF skal også udtrykke sin påskønnelse af de fine istandsættelser af de fredede gravminder. Den er forbilledlig.

Foreningen vil omtale de fredede gravminder på Særløse kirkegård, når en endelig godkendelse foreligger, ligesom der også vil blive arrangeret et besøg.

Møde med Miljø- og Socialudvalget

Med lynindkaldelse pr. telefon på grund af en forglemmelse blev EHF indbudt til møde med det kommunale udvalg, som en del af de møder udvalget har med mange af de lokale foreninger.

Efter omstændighederne kunne kun formanden deltage. Mødet forløb i en positiv atmosfære og havde nærmest karakter af gensidig orientering. Formanden talte efter evne foreningens sag, men kom også ind på de steder, hvor vi er repræsenteret: Lokalarkivet, Tadre Mølle og Bygningsforbedringsudvalget.

Nyt fra arkivet

Vi er ved at planlægge - Arkivet skal vise en udstilling om kommunens skoler i marts 2003. I denne anledning mangler vi erindringer om at gå i skole - det kan være om forholdet til lærerne - undervisningsformerne - skolebøgerne - kammeraterne. Hvis du har lyst til at fortælle en lille historie er du velkommen til at sende nogle ord (eller billeder) til arkivet eller kigge forbi.

Og mens vi er inde på efterlysninger vil arkivet ligeledes være taknemmelig for at modtage billeder fra Kirke Såby - det kan både være fra byen og eller fra hele sognet - måske et billede af familien - af et hus - vej - marker etc..

Imens gemmer - passer på - og formidler arkivet et lille stykke kulturhistorie - et stykke Danmarks historie - vi systematiserer (det var et langt ord) det indkomne materiale således at du, jeg og vore børn kan forstå deres egen historie.

Der er nogle der synes det er vigtigt at oppebære en identitet i et samfund som langsomt er ved at blive større og bredere. Vi bevæger os længere rundt i verden og i særdeleshed i Europa og vi kommer fremover til at leve sammen med andre mennesker som tænker på en anden måde end det den danske historie har opdraget os til..

Desværre er der andre der ikke har visioner - som ikke kan se det vigtige i at forstå vor egen historie for at kunne leve sammen med andres. Arkiver og museer bliver i disse år skåret som en salamipølse - langsomt - og til sidst...tja.. - Tadre Mølle og Hvalsø lokalarkiv bliver ikke skånet - det kan meget nemt betyde at aktiviteter bliver i fremtiden på et vågeblus -

Arkivet er i høj grad afhængig af både dem der kommer på arkivet for at give en hjælpende hånd og af dem vi altid kan ringe til for at få nogle oplysninger.

For én måned siden fik arkivet lov til at udvælge papirer og bøger fra tidligere snedker og skolelærer Hans Peter Nielsens dødsbo. Vi har været meget taknemmelige over den velvillighed familien gav os og vi er sikre på at når vi har registreret materialet vil det berige arkivets gemmer yderligere.

Lørdag den 9. november 2002 er arkivernes dag - dvs at arkiver landet over holder åbent for at vise nogle spændende sager fra arkivets hylder. Hvalsø lokalarkiv vil bl.a. lægge billeder frem som personalet ikke kan identificere - men måske er der andre som kender de enkelte personer. Kig ind i dit arkiv den **9. november kl. 10.00 - 14.00.**

Fra december og til 31. januar vil arkivet vise en udstilling om mad. Kan det handle om andet i december måned? Det vil være en udstilling af opskrifter fra lokale folks kokebøger, husmoderforeningens foredrag, husholdningsskoler. Desuden vil udstillingen give nogle eksempler på folks overtro i forhold til madlavning. Naturligvis vil arkivets nisse give råd og vejledning i julens madskikke..

Udstillingen åbner den 4. december 2002 og lukker den 31. januar 2003. Udstillingen kan ses i arkivets åbningstid.

Ny hjemmeside for arkivet (og ehf) www.hvalsoearkiv.dk

Hilsen Arkivet

Lokalarkivet har i 1986 fået indleveret billedet som ses på bagsiden. Eneste oplysning er: *Hvalsø Boldklub 1920* Jeg har forstørret personerne lidt i håb om, at der er nogen, som kan genkende en eller flere. Eventuelle oplysninger bedes givet til arkivet.

Hedder han Felix?

Navnet i dag er næppe brugt udover det ganske land - man kommer uvægerligt til at tænke på et kælenavn. Men det blev altså navnet på Danmarks sidstfødte prins og det skal skam nok vise sig at der vil blive flere "Felix'er" de kommende år . Men lad ej historien fortsætte i de adelige rækker. I Kr. Hvalsø boede engang "en Felix".

I begyndelsen af 1920'erne kom en familie til Kr. Hvalsø og byggede et hus på Mosevej 1. Familiens navn var Siebenhart. De havde 4 børn, 2 drenge og 2 piger. En af drengene hed Felix. Arkivalierne fortæller at Felix Siebenhart uddannede sig til snedker og arbejdede på møbelfabrikken på Holbækvej nr. 30. Han arbejdede her i ca. 20 år samtidig med at han sad i sognerådet for socialdemokratiet fra den 23. marts 1937 til 25. maj 1943. Da han var omkring 55 år flyttede han til Roskilde. Og så ophører historien i hvert fald for Hvalsø.

Og det er så sandt som det er sagt!

Arkivet

Hvalsø Lokalarkiv

Østergade 1
4330 Hvalsø

Telefon: 46408871
Fax: 46408870
E-mail: lokalarkiv@post.tele.dk
Hjemmeside: www.hvalsoearkiv.dk

Åbningstid:
Onsdag kl. 10.00 - 14.00
Torsdag kl. 15.30 - 18.30
Første lørdag i hver måned kl. 10.00-12.30
- eller efter aftale